

100 let

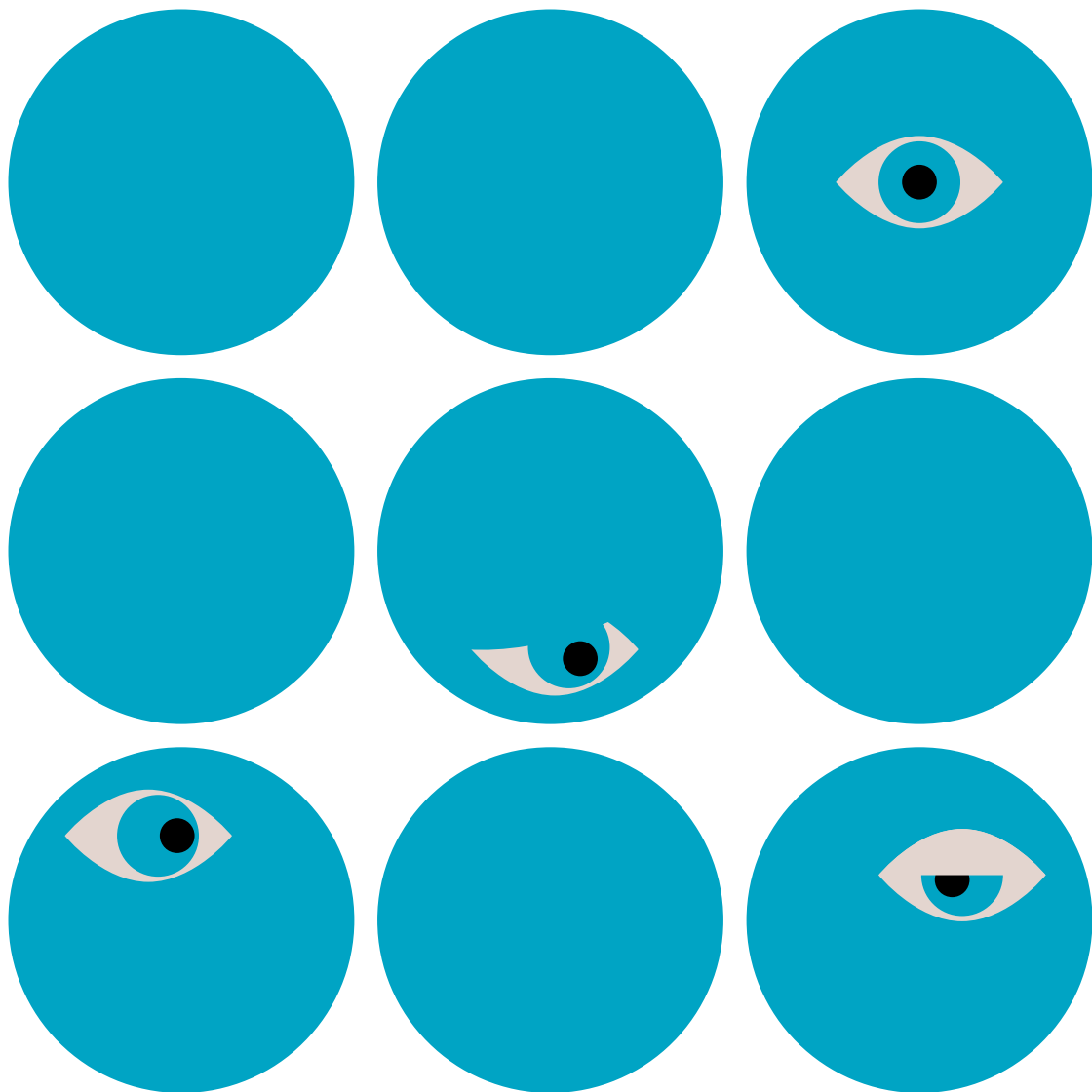
autobusů
v Praze

a historie

autobusového
dispečinku

Bohumír Vojtíšek

 GRADA®

100 let

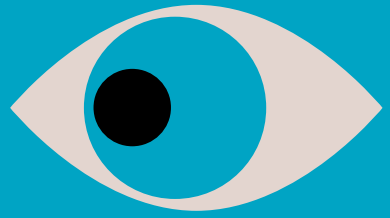
**autobusů
v Praze**

a historie

**autobusového
dispečinku**

Obsah

:	Předmluva	6
„	Úvod	10
01	Před vznikem samostatného autobusového dispečinku	12
02	Vznik a vývoj samostatného dispečerského útvaru	20
03	Organizační struktura autobusového dispečinku nejen v datech a číslech	26
04	Trocha teorie – obecné zásady operativního řízení hromadné dopravy	48
05	Trocha praxe – typický pracovní den dispečera	52
06	Pracovní podmínky, kvalifikační předpoklady, vzdělávání	62
07	Uniformy	68
08	Vývoj materiálně-technického zabezpečení (řídící nástroje, pomůcky, zázemí)	76
09	Dispečerská vozidla	90
10	Každá doba má svá specifika aneb Od společenské angažovanosti přes školství až ke komerční činnosti	108
11	Významné akce	122
12	Kalendárium aneb 100 + 1 rok pražské autobusové dopravy	156
13	Doslov	196

Předmluva

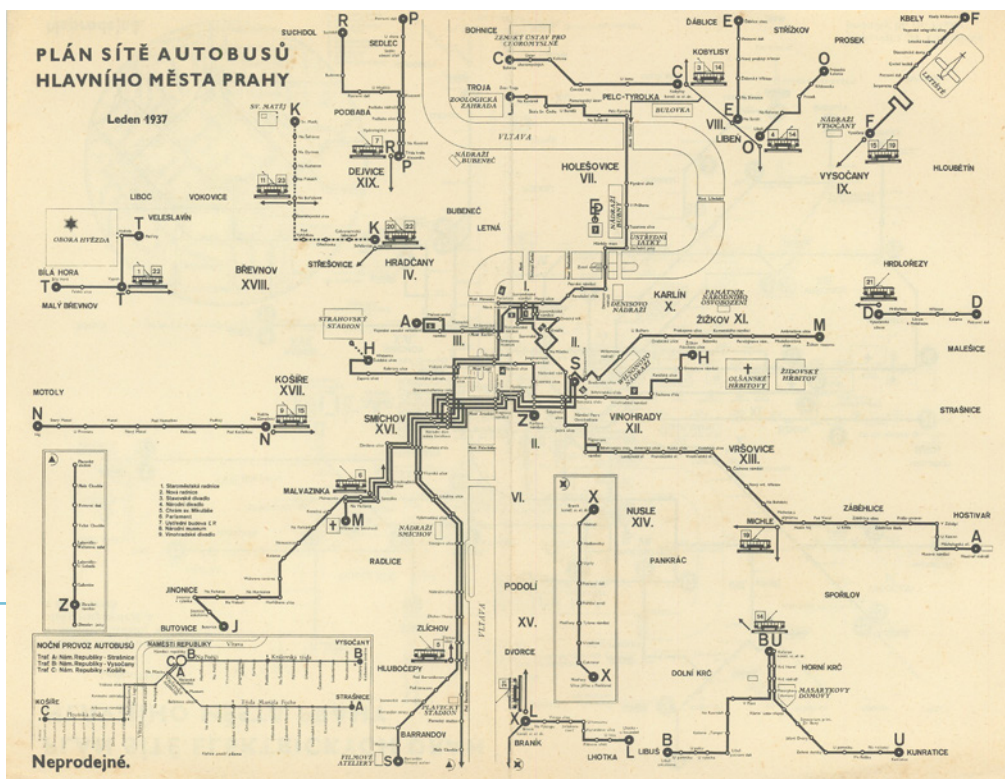
Práce dispečera je běžnému
cestujícímu skryta, ale její význam
bychom plně pocítili, pokud
by nefungovala

V roce 2025 si připomínáme sto let pražské městské autobusové dopravy, přesněji 100 + 1 rok. Připadá vám zvláštní připomínka sta let a jednoho roku? Že to je divné výročí? Ano i ne. Historie není vždy jen přímočará, ale mnohdy obsahuje i komplikace a zvraty. A nejenak tomu bylo u pražské autobusové dopravy.

Poprvé v pražských ulicích motory autobusů, tedy dobovou terminologií automobilních omnibusů, zaburácely 7. března 1908 na lince vedené z Malostranského náměstí přes Nerudovu ulici na Pohořelec. O tři měsíce později se výchozí bod první autobusové linky posunul na Křižovnické náměstí a na Malou Stranu přejížděly autobusy přes Karlův most, na němž nahradily neúspěšnou tramvajovou dopravu.

Ve své době ale byla periodická silniční doprava teprve v plenkách a technika ještě nebyla připravena na náročnou a každodenní službu cestujícím. Příliš často zůstávaly autobusy na trase stát kvůli technickým závadám a stávalo se,

Plán sítě autobusů z roku 1937 dokumentuje tehdejší autobusovou síť doplněnou o jednu trolejbusovou linku K. Vidíme zde, že autobusové linky navazovaly na linky tramvajové a obsluhovaly pražská předměstí

že Elektrické podniky nemohly vypravit žádný provozuschopný omnibus a doprava byla i po více dnů odříkána. V září roku 1909 skončila pravidelná doprava přes Karlův most, 17. listopadu 1909 po nebezpečné technické závadě už následovalo úplné zastavení provozu na celé lince, a tak po půldruhé sezóně skončila autobusová ouvertura v Praze.

Pro další běh událostí je rozhodující přijetí zákona č. 114/1920 Sb. o Velké Praze. Datum vzniku nového správního celku bylo stanoveno na 1. ledna 1922. K Praze bylo připojeno 37 obcí a osad. Počet obyvatel Prahy se ztrojnásobil na 676 000 obyvatel, zatímco rozloha města se zvětšila osmkrát a dosáhla plochy 171,64 km². Je zřejmé, že takto rozsáhlé území nebylo technicky ani ekonomicky možné plně obsloužit zavedenou tramvajovou dopravou. Bylo nutné se poohlédnout po doplňkovém dopravním prostředku – a tím se staly autobusy.

Počátek stoleté kontinuální historie městské autobusové dopravy v Praze náleží k datu 21. června 1925. Od té doby si po celou řadu desetiletí autobusová trakce podržela svou doplňkovou roli a působistěm autobusů se stala především pražská předměstí.

Na tomto místě je třeba připomenout, že období druhé světové války a následující 40. a 50. léta 20. století byla plně ve znamení nedostatečné údržby autobusů. Tento neduh nijak nevybočoval z technického vyčerpání zřetelného i na celostátní úrovni. Československý hospodářský propad

roku 1963 vedl až k odvolání třetí pětiletky a pro centrálně řízené hospodářství byly na roky 1963 až 1965 stanoveny provizorní jednoroční plány.

Československý restart se odrazil i v pražské městské dopravě. Dnešní terminologií můžeme říct, že roku 1964 nastoupil do funkce ředitele Dopravního podniku hlavního města Prahy na tehdejší poměry velmi mladý, teprve sedmatřicetiletý krizový manažer Ing. Mikuláš Lacek. Pod jeho vedením se začal Dopravní podnik restrukturalizovat a autobusová doprava v souladu s dobovými trendy nabývala na významnosti nejen oproti upozadované trolejbusové trakci, ale v první řadě plně převzala obsluhu nově budovaných sídlišť. K preferenci autobusové traktce přispěla v té době nemalou měrou i levná nafta.

Dispečerský doprovod autobusu
překryvné linky č. 136
při zahájení provozu této linky
dne 19. července 1965

Polovina 60. let v autobusové dopravě znamenala strmý nárůst počtu, a tedy i vypravenosti autobusů a také vznik nových překryvných autobusových linek, které se svým významem vyrovnaly tramvajové dopravě. Poté následovalo rozšíření vozového parku o nový typ autobusu, a to o třídvéřové vozy typu ŠM 11 s automatickou převodovkou. Na celopodnikové úrovni došlo na podzim roku 1964 k rozdělení trakcí na samostatné dopravní závody (závod 1 – Elektrické dráhy, závod 2 – Autobusy a trolejbusy). Rovněž již probíhaly přípravy na stavbu podpovrchové tramvaje, následně projekčně změněné na metro. Vrcholil také útlum trolejbusové dopravy, jejíž konec nastal roku 1972.

A konečně si připomeňme i změny na městské úrovni, kdy v letech 1960 a 1968 bylo k metropoli přičleněno několik dalších přilehlých obcí. Významný krok nastal 7. ledna 1966, kdy byla zahájena stavba podpovrchové tramvaje, s čímž následně souvisela i příprava výstavby II. severojižní magistrály, která měla být podle projektu z roku 1964 součástí „roštového systému autodráhových komunikací“. Nemůžeme opominout ani nastupující boom automobilové dopravy, v dopravní špičce pracovních dnů téměř paralyzující hromadnou dopravu v centru města. Není proto překvapením, že roku 1969 už vznikaly první vyhrazené jízdní pruhy pro autobusy vyznačené v samostatném tramvajovém pásu.

Přes Smetanovo nábreží byla trasována překryvná autobusová linka již od roku 1964; o pět let později zde byl vyznačen vyhrazený jízdní pruh pro autobusy vedený po tramvajovém pásu. Snímek byl pořízen v druhé polovině 70. let 20. století

Bez uzardění můžeme konstatovat, že z dopravněkoncepčního hlediska koncem 60. let 20. století nezůstal v pražské dopravě kámen na kameni. Je logické, že po smrti změn bylo nutné nově řešit i operativní řízení autobusové dopravy. Autobusový provoz už nebyl přílepkem k tramvajové síti a měl dost svých problémů vyžadujících operativní řízení oddělené od tramvajového provozu. Zatímco u tramvaji dominovaly problémy zapříčiněné energetikou a vrchním vedením, u autobusů se v centru pozornosti objevovaly mimo jiné problémy s nepostačujícími plochami pro deponování vozidel, s vysokou poruchovostí odlišně koncipovaných vozů řady ŠM 11 a následně s nevypravenými vozidly a vynechanými spoji. Tato problematika logicky vyústila ve vznik samostatného autobusového (a zpočátku i trolejbusového) dispečinku, který se od 1. ledna 1969 vyčlenil jako samostatný útvar delimitací ze stávajícího útvaru dispečerského řízení.

K historii pražského autobusového provozu již byla vydána celá řada stále ještě dostupných titulů od osvědčených autorů (Linert, Fojtík, Mara a další) a stručné kalendárium 100 + 1 roku autobusové dopravy čtenář nalezne i v závěru této publikace. Přesto, jak jsme si popsali na předchozích řádcích, nalézáme dosud nezpracované téma – a tím je dispečerské řízení. Dlouhý vývoj služeb našim cestujícím i rozmach silniční dopravy si vynutil vznik specializovaného pracoviště, bez kterého bychom si nyní jubilující autobusy s již stoletou tradicí nedovedli představit. Práce dispečera je běžnému cestujícímu skryta, ale její význam bychom plně pocítili, pokud by nefungovala. Běžně uzavřené dveře dispečerských stanišť nám v této publikaci pootevře člověk nadmíru povolaný – odborník, pamětník, zvědavý člověk a také zkušený praktik – Ing. Bohumír Vojtíšek. Rád mu předávám slovo a čtenářům přeji zábavu i poučení.

Miroslav Bureš

Úvod

Měl jsem štěstí na skvělého zaměstnavatele. Ohlédnu-li se zpět, vidím svou téměř šestačtyřicetiletou profesní dráhu dispečera. K dispečerskému řízení autobusové dopravy jsem nastoupil 15. srpna roku 1977, prošel všemi úrovněmi od postu traťového dispečera až na pozici vedoucího odboru řízení provozu. Svou dispečerskou činnost jsem uzavřel v závěru roku 2023.

Blížící se sté výročí autobusové dopravy v Praze i fakt, že v žádné dosud vydané publikaci o městské dopravě nikdy nebyla o mé profesi obsáhlejší zmínka, ve mně evokovaly úvahu, že opráším listy kronik, které jsme s kolegy vedli. Zájemce o historii dopravy nechávám nahlédnout pod pokličku dispečerské činnosti, která je nedílnou součástí každodenního provozu autobusových linek.

V jednotlivých blocích publikace je podchycen vývoj dispečerského útvaru proložený vážnými i nevážnými příhodami, které nám život přinesl a jež jsou kořením dlouhých a mnohdy vyčerpávajících směn.

Zpracování této publikace napomohl dopravní ředitel DPP Ing. Jan Barchánek, za což mu patří velký dík. Mé poděkování patří i bývalým a současným zaměstnancům dispečinku, kteří mi ochotně poskytovali i své vzpomínky a poznatky. Zvláštní poděkování náleží také Ing. Robertu Marovi z Archivu Dopravního podniku hl. m. Prahy.

Autor

Na snímku z roku 1999 je autor publikace Ing. Bohumír Vojtíšek, tehdy ve funkci vedoucího odboru řízení provozu, zachycen při rozhovoru s tehdejší tiskovou mluvčí DPP Mgr. Zuzanou Knoblochovou před autobusem Karosa upraveným na mobilní dispečerskou ústřednu

01

Před vznikem samostatného autobusového dispečinku

Administrativní i technické zázemí provozu se nacházelo v areálu Rustonky, později se rozšířilo o nové garáže na Pankráci a v Dejvicích

Po zavedení trvalého provozu autobusů v roce 1925 příslušela příprava a organizace provozu autobusů Elektrických podniků hl. m. Prahy do dopravního oddělení elektrických drah (D19). Vlastní provoz spadl pod nově organizované oddělení s komplikovaným názvem „elektrotechnické zařízení tratí, autobusová a nákladní doprava“ (D16). Široké zaměření nového oddělení vystihuje vnímání autobusového provozu jen jako doplňku v celém dopravním systému. Střední a těžká údržba a od roku 1935 již veškerá údržba a opravy autobusů příslušely pod ústřední dílny elektrických drah (D17). Nejpozději v roce 1932 bylo oddělení D16 reorganizováno a byl ustaven samostatný útvar autobusové dopravy, v němž bylo zařazeno i oddělení dozoru na tratích autobusových, které zajišťovalo obdobu dnešní dispečerské služby. Administrativní i technické zázemí provozu se nacházelo v areálu Rustonky, později se rozšířilo o nové garáže na Pankráci a v Dejvicích.

Dozorce provozu vyfotografovaný v roce 1948 na Tylově, tehdy Scheinerově náměstí, určitě nedrží dotykový mobilní telefon! S největší pravděpodobností se jedná o zápisník s časy průjezdů vozidel kontrolním bodem

V roce 1936 byl zahájen provoz na první trolejbusové lince K. První vozovna byla v části tramvajové vozovny ve Střešovicích a trolejbusový provoz byl organizačně začleněn k autobusové dopravě. V roce 1938 proběhla větší reorganizace Elektrických podniků, kdy vznikly vedle ústřední správy a společných útvarů odborné skupiny zastřešující jednotlivé oblasti – dopravní, stavební a strojně-elektrotechnickou. Při této reorganizaci bylo v rámci dopravní skupiny vytvořeno samostatné dopravní oddělení autobusů a trolejbusů A19 (resp. AT19), které převzalo přípravu provozu autobusové a trolejbusové dopravy (organizaci dopravy, linkové vedení, jízdní řády), tarifní problematiku autobusů a trolejbusů, šetření mimořádných událostí, stížností, ale i operativní řízení a dozor na autobusových a trolejbusových tratích. Správa vozového parku byla v této době zcela delimitována do ústředních dílen autobusů A17–A18 ve skupině strojně-elektrotechnické. Touto reorganizací v zásadě vzniklo dodnes aktuální rozdělení provozu a správy vozového parku autobusů.

Operativní řízení, jehož srdcem byla dopravní kancelář elektrických drah na náměstí Republiky a výkonným článkem zejména síť tratových dozorců ve vybraných bodech dopravní sítě, bylo v této době zaměřeno především na kontrolu pravidelnosti provozu, řešení mimořádných událostí a organizaci dopravy při mimořádných hromadných akcích či rekreační dopravě. Největší pravidelnou hromadnou událostí bývaly v této době všesokolské slety vyžadující vždy maximální mobilizaci dostupných technických prostředků i lidských zdrojů. Pravidelné byly i větší kulturní a politické akce doprovázené velkými shromážděními či průvody a velký význam měla i rekreační doprava. Pro řešení mnoha činností, které jsou dnes standardně zajišťovány dispečerskou službou, byl tehdy školen přímo jízdní personál,

který zvládal samostatně řešit např. nejčastější poruchy vozidel, lehčí překážky na trati či některé druhy mimořádných událostí. Nesmíme zapomínat, že se jednalo o dobu, kdy byly jízdní čety u autobusů a trolejbusů standardně dvojčlenné – řidič (šofér) a průvodčí (konduktér), jen výjimečně byl na některých méně vytížených linkách v některých časových obdobích aplikován jednočlenný provoz, kde řidič též prodával jízdenky. Ucelená komunikační síť v této době neexistovala; provozní pracovníci museli spoléhat na státní telefonní linky ve vozovnách, kancelářích a na vybraných stanovištích, které ale nebyly tak rozšířené jako v pozdějším období. V roce 1938 bylo v operativním řízení dopravy elektrických drah, autobusů i trolejbusů zaměstnáno celkem 150 dozorců.

Organizační koncepce autobusové a trolejbusové dopravy z roku 1938 přetrvávala i v pozměněných poměrech za okupace a druhé světové války, kdy v roce 1942 zanikly Elektrické podniky hl. m. Prahy a byly vtěleny jako oddělení veřejná doprava a elektrárny do svazku Městských podniků pražských (Stadtwerke Prag) utvořených podle německého vzoru. Po válce a znárodnění energetického sektoru tato struktura opět zanikla. V roce 1946 byla dokončena transformace bývalých MPP a vznikly Dopravní podniky hlavního města Prahy.

Od roku 1948 začala působit dopravní kancelář elektrických drah v domě č. p. 1760 ve Washingtonově ulici, který hlavní město Praha zakoupilo již v roce 1929. Tím se zde začala psát historie tradičního srdce operativního řízení městské dopravy v Praze, kterému se věnuje i tato publikace. Roku 1948, kdy se konal dopravně významný XI. všesokolský slet, byla dispečerská služba nově vybavena krátkovlnnými radiostanicemi, což byl významný posun v přenosu informací nezbytných pro řízení provozu. Z této doby máme již více dílčích informací, díky nimž víme, že výkonným článkem dopravní kanceláře byl vrchní oficiál Petřík, který měl k dispozici telefonistu a tři vrchní dozorce, kteří kontrolovali činnost dozorců na trati v jim přidělených oblastech. Traťoví dozorcí měli svá stanoviště na vybraných bodech dopravní sítě – zpravidla ve významných uzlech, na vstupech do centra města a na frekventovaných koncových stanicích (pojem zastávka byl zaveden až o mnoho let později). Dopravní kancelář byla vybavena jedním pohotovostním vozem Tatra 57b s prosvětleným terčem DP (který nahrazoval dnešní modré majáky), komunikační spojení bylo i nadále zajištěno státními linkami.

V roce 1949 vznikl Dopravní podnik hlavního města Prahy, komunální podnik, a návazně v roce 1950 došlo k první výraznější změně v organizaci dopravní složky podniku. V rámci dopravního odboru byly poprvé v historii vytvořeny samostatné dopravní útvary pro tramvaje, autobusy i trolejbusy, které měly proti předchozí praxi oddělené plánování, dopravní i jízdní službu. Tato dělba souvisela se značně posilující rolí trolejbusů i autobusů. Dopravní provoz trolejbusů měl pod sebou vozovny Smíchov, Střešovice, Vinohrady a Libeň, dopravní provoz autobusů pak garáže Dejvice, Pankrác a stanoviště okružních jízd na náměstí Republiky. Také údržba a opravy autobusů a trolejbusů byly v této době organizačně rozděleny nejen podle trakce, ale i stupňů údržby. Společné ale zůstávaly např. tvorba jízdních řádů, revizní služba či řešení srážek a nehod nebo stížností.

Od 1. 1. 1958 vstoupila v platnost nová organizační struktura Dopravního podniku a v této souvislosti se zásadně reorganizovalo i operativní řízení. V této době došlo k opětovnému sjednocení dopravních útvarů do jednoho dopravního úseku řízeného dopravním náměstkem ředitele, který zastřešoval nejen standardní dopravní agendy, ale i provoz a lehkou údržbu všech dopravních prostředků a provoz lanové dráhy. V novém sjednoceném dopravním úseku byl v souladu s intenzivním nárůstem požadavků na operativní řízení zřízen dopravní dispečink jako samostatný útvar. Poprvé se tak ve vnitropodnikových

Snímek z konce 50. let 20. století zachycuje automobil Škoda 1201. Mohutná anténa na střeše vozidla dokládá osazení pohotovostního vozidla radiostanicí FREMOS. Za povšimnutí stojí také prosvětlený terč s písmeny DP vedle levého reflektoru

normách začaly vyskytovat nové pojmy „dispečer“ a „dispečink“, které postupně zcela nahradily dřívější „dozorce“ a „dopravní kancelář“.

Zavádění dispečerského řízení bylo v této době moderním trendem v mnoha průmyslových odvětvích a městská doprava v tomto vývoji nezůstala stranou. Kromě dopravního dispečinku vznikl ve stejné době i energetický dispečink na Orionce či funkce vozového dispečera v technické základně podniku

v Rustonce. Telefonické spojení dopravního dispečinku ve Washingtonově ulici bylo zpočátku zajišťováno státními linkami, v letech 1959 až 1960 začaly být postupně zaváděny přímé linky a byl instalován dispečerský stůl, pro jehož obsluhu byla zřízena funkce operátora. Do pohotovostních vozů a kanceláří ústředního dispečinku byly instalovány radiostanice FREMOS. V roce 1960 byl z dopravního úseku vyčleněn vlastní provoz (jízdní služba) a lehká údržba na vozovných a garážích, která zcela nezvykle připadla i s ostatními provozními útvary do přímé gesce útvaru podnikového ředitele.

**V roce 1964 začala zásadní
reorganizace pod vedením nového
podnikového ředitele
Ing. Mikuláše Lacka**

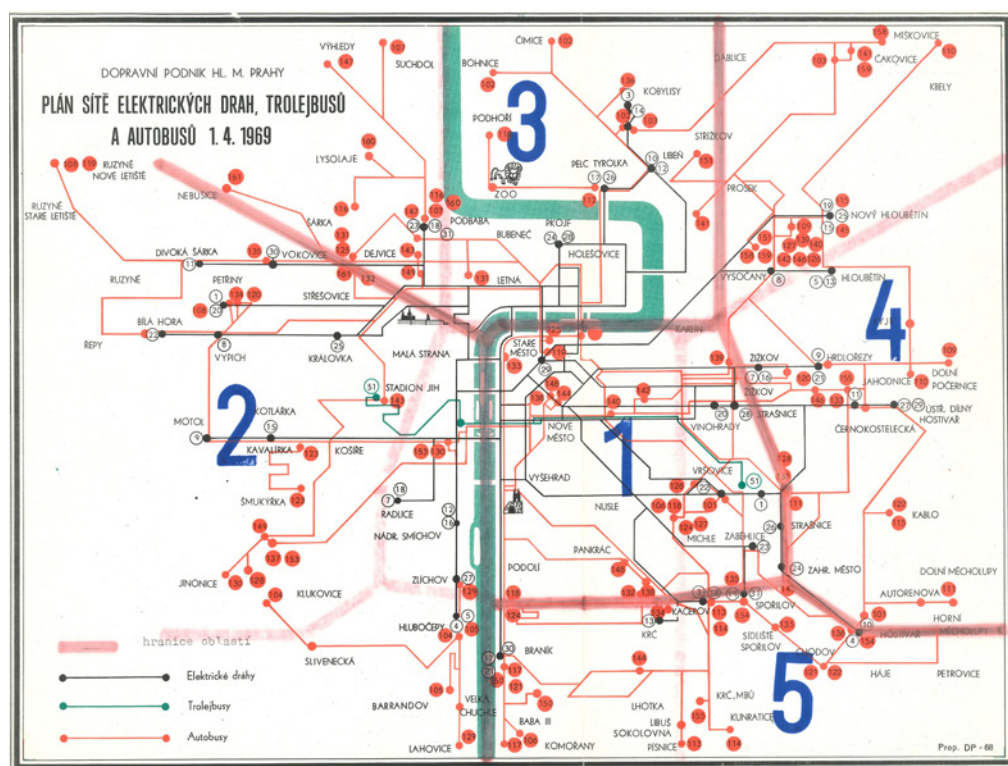
Vyfotografovaná Škoda 1202 je osazena megafony sloužícími k informování cestujících při provozních mimořádnostech. Snímek pochází ze 60. let 20. století

Organizační struktura z roku 1960 se rychle ukázala jako málo výkonná a v první polovině 60. let se začaly postupně kumulovat problémy vlastního podniku i městské hromadné dopravy jako celku. Neutěšená situace roku 1964 vyústila v nástup nového podnikového ředitele Ing. Mikuláše Lacka. Ještě v témže roce byla jedním z prvních kroků nového ředitele zásadní reorganizace podniku spojená s decentralizací systému řízení. Vzniklo podnikové ředitelství a pod ním celkem sedm odborných závodů, rozdělených podle svých působností. Pro zaměření naší publikace jsou stěžejní závod 1 Elektrické dráhy a závod 2 Autobusy a trolejbusy. V této nové organizační struktuře měl dopravní dispečink již své stabilní místo v úseku dopravního náměstka na podnikovém ředitelství a byl společný pro závody 1 i 2.

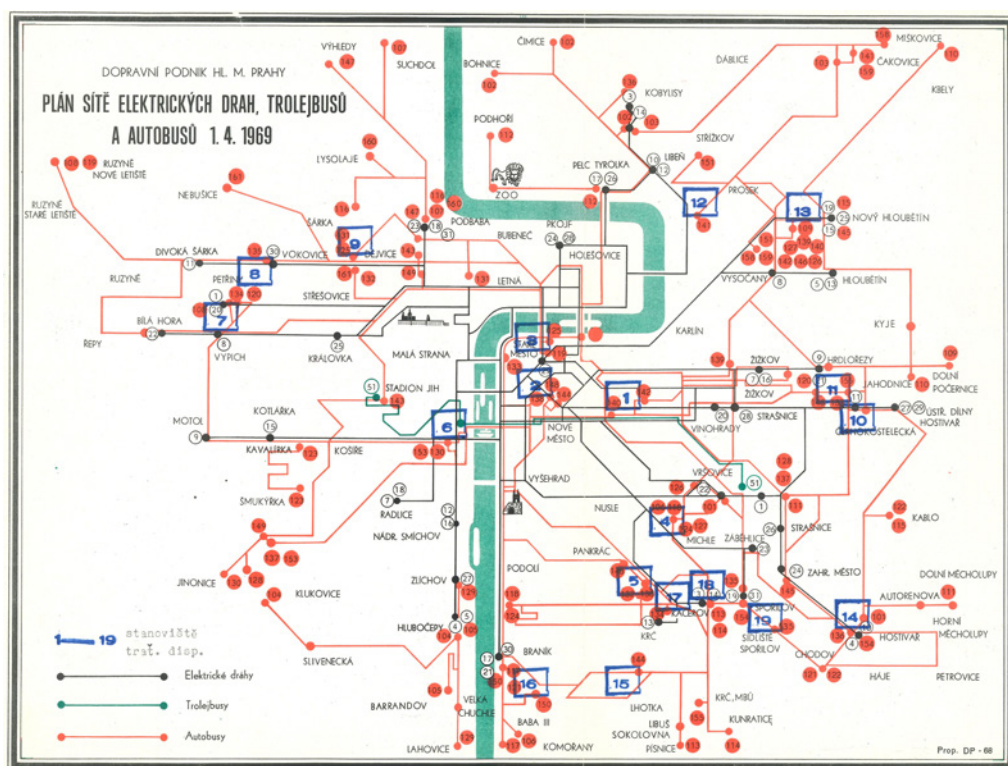
V roce 1966 měl útvar dopravního dispečinku základnu v tzv. ústředním dispečinku ve Washingtonově ulici, který personálně sestával z vedoucího dispečinku, samostatného technika MHD, čtyř směnových dispečerů, čtyř dispečerů obsluhujících dispečerský stůl a z administrativních pracovníků. Ústřední dispečink přímo řídil činnost 10 oblastních dispečerů v pěti oblastech, činnost 12 dispečerů tzv. pohyblivé kontroly a činnost 148 traťových dispečerů na 49 stanovištích v dopravní síti. Po technické stránce byl dispečink vybaven šesti pohotovostními vozy s krátkovlnnými vozidlovými stanicemi VXXN 101, řídicí stanicí VXXN 101, devíti přenosnými stanicemi VXXW, deseti tranzistorovými megafony a rozhlasovým zařízením instalovaným na třech pohotovostních vozech.

Tehdejší organizace a technické vybavení v mnoha ohledech neodpovídalo novým dopravním poměrům v hlavním městě. Dopravní síť byla rozdělena na příliš málo kontrolovaných a řízených oblastí, což nekorespondovalo s rozsahem a intenzitou provozu v některých částech města. Kontrola provozu autobusů byla v této době naprosto nedostatečná, těžištěm operativního řízení byla tramvajová doprava, na níž spočíval rozhodující podíl přepravených osob. Koncové úseky všech dopravních prostředků byly prakticky bez kontroly. Dalším problémem bylo nedostatečné finanční ohodnocení pracovníků, z čehož plynula vysoká fluktuace i nedostatečná kvalifikace pracovníků, což v praxi způsobovalo nejednotnost příkazů či malou operativnost zásahů. Pohotovostní složky pro odstraňování poruch byly personálně i materiálně velmi podhodnoceny, což neodpovídalo požadovaným nárokům vyplývajícím ze složitosti a poruchovosti nově zařazovaných vozidel i technologických zařízení. Zcela nedostatečný byl i aparát a technické prostředky pro operativní informování cestujících.

Území Prahy bylo pro účely dispečerského řízení už před vznikem samostatného dispečinku rozděleno na oblasti

Rozmístění dispečerských
stanovišť před vznikem
samostatného dispečinku

02

Vznik a vývoj samostatného dispečerského útvaru

Útvar společného dopravního dispečinku se přejmenoval na útvar řízení dopravy

Po vzniku samostatného autobusového dispečinku bylo změněno plošné pokrytí jednotlivých oblastí

Specifika autobusového a trolejbusového provozu stejně jako změna struktury řízení celého dopravního podniku ukazovala na neudržitelnost jediného společného dispečinku pro řízení celého dopravního systému. Změna nastala na přelomu let 1968 a 1969 a dispečink autobusového provozu na území hlavního města se vyčlenil jako samostatný útvar 1. ledna 1969. Fakticky byla v organizační struktuře provedena delimitace dispečerského řízení z podnikového ředitelství na jednotlivé závody – dispečink autobusů a trolejbusů vznikl v rámci závodu 2, dispečink tramvají v rámci závodu 1. Na podnikovém ředitelství se původní útvar společného dopravního dispečinku přejmenoval na útvar řízení dopravy a věnoval se nadále především koncepčním otázkám celopodnikového charakteru. Nově vytvořený autobusový dispečink se nacházel na adrese Washingtonova 3, kde sídlily i ostatní složky dispečerského operativního řízení (tramvaje, koordinační dispečink generálního ředitelství).

Sít a rozložení dispečerských stanic vzniklého samostatného dispečinku